

A természet változásrendjére épülő évkörös rítusjátékok, ünnepek, mint a közösség lelki egészségfejlesztésnek eszközei

A népszokásokra épülő pedagógiai modell

A tanulmány a Fejlesztő Pedagógia szakfolyóirat 2003/4-5. számában megjelent írás bővített, fényképekkel ellátott változata.

A XX. században, és különösen a harmadik évezred küszöbén a régi kultúrák, így a magyar népi műveltség is, új megvilágításba kerültek. A régi megközelítések mellett kutatásukban ma új szempontok is érvényesülnek. Korábban elsősorban társadalmi-történelmi viszonylatok oldaláról vizsgálták őket, ma előtérbe került a természeti viszonyok és a lélektan felől történő megközelítés. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a múlandók mellett örök érvényű értékek is megfogalmazódnak ezekben a műveltségekben, melyekre a mai embereknek is szükségük van. Változni látszik az a korábbi álláspont, mely szerint a népművészet, népi kultúra elsősorban múzeumokba, könyvtárakba való, a mai ember életében csak mint érdekesség játszhat szerepet. Kétségtelen, hogy az a sajátos társadalmi viszony már nem tér vissza, amely létrehozta értékeit, ez azonban nem jelenti azt, hogy a modern világ keretei közt ne lenne létjogosultsága, ne lehetne beilleszteni a mai ember életébe, ne javíthatná életminőségét, kultúráját. Egyre inkább kirajzolódik, hogy minden kultúra, nemcsak a régiek, hanem a maiak is bizonyos archetípusokon alapulnak, melyek az ember alapvető lelki szükségleteiből fakadnak. Ezek az ősképek fogalmazódnak meg újra meg újra a különböző korok sajátos viszonyai között és kapnak sajátos, a kort, a kultúrát képviselő színezetet.

A népi műveltséget a természet oldaláról megközelíteni, vizsgálni valójában evidencia. A régi falusi ember a természetben élt, léte, munkája a természettől függött. Nem statikus objektumként érzékelte – mint ahogy a mai városi ember hajlamos rá –, hanem átélte annak teljes kozmikus meghatározottságú mozgásfolyamatait, változásrendjét, ritmusa élete szervezőjévé vált. Ez az élmény művészetére, kultúrájára is jelentősen hatott, más történelmi, kulturális hatások mellett. A mai városi ember elszakadt a természettől, legfeljebb egy-egy töredéket, villanásnyit lát belőle. A természet most is körülöttünk él, még ha sokszor nem is veszünk róla tudomást. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a mesterséges környezetben az ember csak egy bizonyos pontig érzi jól magát, a természet világától való elidegenedés előbb-utóbb lelki és testi betegségekhez vezet. Ezt a problémát nagyon szépen érzékelteti a magyar nyelv „természet” szava, amely egyszerre jelenti a külső természetet és az ember belső lelki világának sajátosságait. („Jó természetű ember” - mondja a szólás-mondás.)

Fontosnak tartjuk, hogy a mai generációkhoz is közelebb kerüljön a természet, ezért a régi korok kultúrájának mintájára lehetőségeket kezdtünk el keresni arra, hogy hogyan lehetne a természet örökösen megújuló folyamatait életünk szerves részévé tenni, közénk hozni.

A régi ember életét nemzedékről nemzedékre öröklődő szokásrend szabályozta, tette biztonságossá. A hagyományok rítusrendszere pontosan modellezi az emberi élet, a magatartás természetes formáit, a közösségi lét keretét is ez a rend adhatja. E természetes ősi formákkal ellensúlyozni lehet a modern, elidegenedett kulturális formákat, melyekkel az a baj, hogy az embereket passzív befogadókká, alkotóit pedig „kultúra-gyárossá” fokozza le. A régi időkben az ember maga csinálta a kultúrát, nem csak befogadója volt, hanem alkotója, cselekvő részese is egyben. Ezek a formák a gyermekotthonokban is megvalósíthatók, ötvözve a mai kamaszok divatos formáival, a régi rítusok alapjai nyomán új közösségi rítusok alkotásával. A régi falusi ember életét, napjait alapvetően a természet változásrendje, éves ritmusa határozta meg, nemcsak munkáját, hanem ünnepeit is ehhez igazította. Modern, mesterséges világunkban a természet, a természetesség lélekgyógyító erejű lehet. A mai ember kiszakadt az élő időből és térből, azonban a rítusok segítségével újból vissza tud lépni oda.

A Pécsi Gyermekotthonban többnyire érzelmileg sérült kamaszok, pubertáskorú gyerekek élnek. E gyerekek és fiatalok a társadalom periferiájáról, szociális problémákkal küszködő családokból kerülnek ki. Már kicsi gyermekkorukban súlyos családi drámák, konfliktusok szenvedő részesei. Életük gyakori velejárója a hányattatottság, a szeretethiány, az érzelmi sivárság, az alacsony kulturális szint, agresszív légkör. Minden napjuk velejárója a kudarcélmények sorozata, a kisebbségi érzés és az elvetettség megélése. Az iskola verseny- és teljesítménycentrikus légkörében állandó tanulmányi nehézségekkel küszködnek, mivel a traumák okozta lelki terhek miatt kisebb a teljesítőképességük a normál családban

élőkéhez képest. Olyan serdülők is vannak közöttünk akik súlyos magatartászavarban szenvednek, akik deviánsakká váltak, bűncselekményeket követtek el, rendszeresen kábítószeresnek, illetve gyermek prostituáltakként kerültek be intézményünkbe.

Számukra fokozatosan fejlesztettünk ki és tettünk hagyománnyá 1990-től kezdődően egy, a természet változásának rendjére és népszokásokra épülő rítusrendszert. Mielőtt ezt részletesen bemutatnánk először, a kamaszkori beavatási rítusok lélektani mechanizmusait és jelentőségét szeretnénk felvázolni. Ezzel kapcsolatban kiváló könyv jelent meg Péley Bernadett pécsi pszichológus tollából *Rítus és történet. Beavatás és a kábítószeres létezmód címmel*. A következőkben főképp az ő gondolatmenetét ismertetnénk.

Könyvében – más szerzőkre és saját kutatására hivatkozva – összehasonlítja a természeti népek ősi beavatási rítusait, illetve ezek továbbéléseit a magyar néphagyományokban a mai városi fiatalok beavatási hiányos életével, illetve kvázi beavatási rítusaival marginális helyzetű fiatalok csoportjaiban. Ezen keresztül a serdülőkori identitás-alakulás folyamatait kívánja jobban megérteni. Arra hívja fel a figyelmet, hogy „ugyan a modern társadalmak már nem biztosítják intézményesen a beavatási rítusokat, úgy tűnik, hogy az emberekben mégis él a beavatás archetipikus szükséglete” (Péley).

Milton Eriksont Péley, így interpretálja: „A modern társadalmakban a szakrális szertartások jelentősége csökkent. Nem tisztázott azonban, hogy valóban csökkent-e a szekularizált városi világnak az a szükséglete, hogy ritualizált formában fejezze ki az átmenetet, amikor az egyén egy adott szociális státusból egy másikba kerül át. A kérdés, hogy milyen eszközöket kínál a társadalom az egyén számára, hogy képes legyen az új helyzethez való alkalmazkodásra. A modernebb, racionálisabbnak tűnő szertartások pedig nem elég mágikusak ahhoz, hogy részesei „átéljék azt a szent borzadályt, amely a tapasztalás misztériumát kíséri.”

Mircea Eliade *A szent és a profán* c. könyvében ezt írja: „A beavatás olyan szorosan kötődik az emberi egzisztencia létmódjához, hogy a modern ember sok cselekedetében és gesztusában még mindig beavatási eljárások ismétlődnek meg. Az „életért folyó harcban”, valamilyen hivatás, vagy pálya „megpróbáltatásaiban” és „nehézségeiben” gyakran bizonyos beavatási próbák térnek vissza: a „csapásokban”, amelyeket rámérnek, a „szenvetésekben” és erkölcsi vagy akár fizikai „kínzásokban”, amelyeken keresztül megy, „méri meg” magát az ifjú ember, ismeri fel lehetőségeit, ébred erejének tudatára, s válik végül önmagává, ugyanakkor szellemileg felnőtté és teremtővé (természetesen a modernebb értelemben vett szellemiség keretei között). Mert minden emberi létezés vizsgák során, a „halál” és a „feltámadás” ismétlődő élménye révén jön a világra. A vallás látókörén belül ezért szokás a létezését a beavatásra alapozni; sőt szinte azt mondhatnánk, hogy az emberi létezés, amennyiben beteljesedett, maga is beavatás. A vallás nélküliek többsége így még mindig hurcol pszeudovallásokat és lesüllyedt mitológiákat. Ezen nem is szabad csodálkoznunk, hiszen már láttuk, hogy a profán ember a homo religiosus leszármazottja, és nincs módjában semmisnek tekinteni a saját történelmét, szőröstül-bőröstül megszüntetni vallásos elődeinek viselkedését, akik azzá tették, ami. Annál is kevésbé, mert létezése nagyrészt olyan impulzusokból táplálkozik, amelyek lényé mélyéről fakadnak, abból a tartományból, amelyet tudattalannak neveznek. A tiszta észember a valóságban sehol sem fellelhető absztrakció. Minden emberi lény tudatos tevékenységből és irracionális élményekből tevődik össze. A tudattalan tartalma és struktúrája pedig meglepő hasonlatosságot mutat a mitológiák képeivel és alakjával.”

A gyermekkor végén, a felnőtt kor küszöbén a serdülő számára óriási önkéntelen feladat a gyermeki személyiség-szerkezet lebontása, a felnőtt személyiség felépítése. Mindez konfliktusokon, megpróbáltatásokon keresztül zajlik. „A fejlődés (előrelépés) akkor válik lehetségessé, ha a korábbi fejlődési szinten még működő viselkedési és problémamegoldási sémák átrendeződnek, lehetővé téve ezáltal az új életkori és szociális státusnak megfelelő alkalmazkodást. Az átmenettel járó krízist az archaikus társadalmak beavatási rítusokba sűrítették. A modern társadalmak fiataljai gyakran elhúzódó krízist élnek át, ezek a fiatalok külső támogatás híján hajlamosak a marginalizálódásra, helyzetüket nem egyszer akcidentális^{*1} krízisek is súlyosbítják. A marginális helyzetű fiatalok csoportjaiban megfigyelhetők az általunk kvázi beavatási elemeknek nevezett próbálkozások, melyek a viselkedési és problémamegoldási sémák adaptív átrendeződése helyett az átmeneti lét „krízisállapotát” mélyítik el. A teljes belső út megtétele helyett ezeknél a fiataloknál vagy a „történet” vége hiányzik, azaz nincs végpont, vagy maga a belső út, azaz az eddig megtett út sehová sem vezet (Johnson, 1993)”.

„Jung identitáselméletében, melyben a beavatási rítus, mint az egyéni életutat kibontakozni segítő és azt megerősítő folyamat fontos szerepet játszik, az individualizáció, a saját egyedi személyiség kibontakoztatása csak a hagyományok, az örökségek beépülésével, elfogadásával vezet az integrált személyiséghez.”

* ¹ egyéb járulékos, a jelenségekhez esetlegesen kapcsolódó

„Az élet során szerzett tapasztalatok kultúránként és egyénenként nagy különbséget mutatnak, de van egy "keret", illetve vannak predispozícióink^{*2}, melyek észlelésünket, tapasztalatszerzésünket, alkalmazkodásunkat meghatározzák. Az, hogy milyen nemhez tartozunk vagy mely életkori szakaszban vagyunk, velünk születetten „hív elő” bizonyos viselkedési mintázatokat.

Jung alap gondolata, hogy az egyedi élet fejlődése nem választható le a filogenetikus örökségektől, a mindenkiben meglévő kollektív tudattalánról. A kollektív tudattalan tartalmazza az ún. archetípusokat, melyek az emberiség történetében állandóan megismétlődő tapasztalatok lenyomatai, illetve „... olyan erők vagy tendenciák, amelyek ugyanilyen tapasztalatok megismétlésére irányulnak.” (Jung, 1948)

Jung szerint az archetípus megjelenése, történjen álomban, fantáziában, vagy az életben, cselekvésre ingerel. Ez azt jelenti, hogy az átmeneti korszakokban az átmenethez kötődő archetípusok szimbolikus felbukkanása a változás irányába hat.

A beavatási rítusoknak a felbecsülhetetlen értéke abban rejlik, hogy ezekben az átmeneti (kritikus) periódusokban mind az egyént, mind a közösséget – nagyobb sérülések okozása nélkül – szembesítik az új helyzettel és gondoskodnak arról is, hogy a beavatás ténye nyilvános megerősítést nyerjen. Belső lelki szinten a rítusok erőteljes szimbólumai a gyökeres átváltozást segítik elő, mivel a közösségi tudattalanban azokat az ősképeket hívják elő, amelyek megfelelnek az életkori szakaszban. A közösségi tudattalanban ősképek formájában megvan a szükséges program ahhoz, hogy a serdülőkorú átalakulás sikeres legyen. Az eddig személytelen ősképtípus-elemeknek személyes jelentésre kell szert tenniük. Ezt a folyamatot segíti elő, illetve biztosítja a beavatási rítus. Az újonnan létrehozott identitás külső és belső megerősítést nyer, a fiatal védelmet és biztonságot él át.

Az antropológusok szerint a rítus lényeges része annak a módnak, ahogy egy társadalmi csoport ünnepli, fenntartja és megújítja azt a világot, amelyben él, és annak módját is magában foglalja, ahogy a világ által rá mért veszélyekkel bánik. A rítusokban való részvétel alapvetően meghatározhatja az egyén további életét. Minden rítusnak kulcsjellegzetessége, hogy van egy olyan ismétlődő viselkedési formája, amelynek nincs közvetlen, nyílt gyakorlati hatása. Az antropológiai leírásokból tudjuk, hogy a serdülőkorú átmenetet a természeti népeknél pontosan szabályozott rítusokkal veszik körül, ugyanakkor ezeknek a rítusoknak az időtartama és módja törzsenként igen különböző lehet. A beavatási szertartásokra azért van szükség, hogy a fiatalok jó férfivá és a törzs teljes jogú tagjává váljanak mind a kívülállók, mind a maguk szemében. Kialakuljon bennük a tekintélytisztelő és a hűség, a kontinuitás érzése és olyan jövőkép, amely a halálon túli életet is magában foglalja. A beavatásnak azonban csak akkor van értelme, ha ez a titkos életbe való bevezetést is jelenti. Enélkül ugyanis a törzsi tekintély megszűnik, valamint a titkos érzések, az ideálok, szankciók értelmüket veszítik.”

„A modern társadalmakban az intézményesített átmenet hiánya, illetve hiányos funkcionálása azt eredményezi, hogy a fiatalok egy része "kivonul", azaz olyan szubkultúrákat hoz létre, amelyeket a társadalom általában deviánsnak minősít. E szubkulturális csoportok tagjaival készített interjúkban arra a kérdésre kerestünk választ, hogy a csoportok létezés módjában, a csoportok tagjainak élményfeldolgozásában és viselkedésében megjelennek-e, s ha igen, miként a beavatás kompenzációi.” (Péley)

Péley a kábítószer használók között végzett kutatásainak összegzését és összehasonlító elemzését a természeti népek hagyományaival az alábbiakban ismertetném:

Múlt nélküliség: Az archaikus társadalmakban, mint láttuk, a törzs és a világ szent történetének megismétlése, átélése zajlik, mivel a felnőtté váláshoz elengedhetetlen a folytonosság érzése és egy olyan jövőkép kialakulása, amely a halálon túli életet is magában foglalja. A folytonosság érzésének kialakulása az identitásfejlődés alapvető tényezője. Ez nemcsak a személyes élet tapasztalatainak belsővé válását foglalja magában, hanem egy nagyobb szociális világét is - mint a család -, melynek közvetlen személyes gyökerei vannak, illetve a műveltség. Maga a család, illetve a családtörténetek fontos láncszemet képviselnek ebben a folyamatban. Az interjúrészletek ebből a szempontból feltűnő sivárságot jeleznek.”

Ezen az élményháttéren feltehetőleg nem fejlődnek ki azok a szimbólumok, amelyek a külső és belső valóság között közvetítő „tereket” betölthetnék, a hagyományok, melyekre az "újat" építeni lehetne, hogy a kritikus periódusokat kreatívan lehessen megoldani. Múlt, jelen és jövő egységéből hiányzik a múlt és a jövő. Az énről szóló történetek nem képesek egy egységes történetté összeállni.

Vezető nélküliség: A természeti népeknél a bevezetés a titkos életbe, és ezzel a felnőtt világba a felnőtt társadalom aktív részvételével történik. Bevezetik a fiatalokat egy másik életbe, keretet és biztonságot nyújtanak a kemény próbatételek elviseléséhez. Ebben a helyzetben a bennünk élő gyermeki lét provokálása nem jár veszéllyel, hanem elősegíti a „gyermeki múlt eltemetését”. Ezt a szakaszt egy pozitív időszak követi,

* 2 eleve meglévő, velünk született hajlamaink

ami az integráció felé tart. A mai szubkultúrák "vezetői" nem töltik, nem tölthetik be ezt a funkciót, sőt tartósan vezetőről aligha lehet beszélni esetükben.

Korunkban éppen az a probléma, mutat rá Erikson (1991) is, hogy a vezető nélküli csoportok tagjai egymásban keresnek megerősítést, de ez a közös élmény csak álidentitáshoz vezet, aminek a lényege annak próbálgatása, hogy meddig terjed a felnőtt világ toleranciája. Ez az álidentitás azonban negatív identitás, ahol a tagadás a létezés formája.

Időnélküliség: Leach (1976) szerint az átmenet egyik szociális helyzetből a másikba a szociális időtlenség állapota. Az átmenetből, az "időtlenségből" fakadó szorongásokat a rítusok csökkentik, azáltal, hogy cselekvéssel töltik ki, és így jelentést adnak ennek az állapotnak. Azaz a cselekvés szervezi az időt, értelmet ad ennek az átmeneti állapotnak.

A marginális helyzetű fiatalok szubkultúráinak tétlen időtöltése tulajdonképpen állandó várakozás arra, hogy ez az állapot elmúljon. Az ebből az állapotból "kitörő" jellegű cselekvések a szorongás elviselhetetlen szintjével állnak összefüggésben.

Erikson (1991) szerint az identitáskeresés szélsőséges esetben olyan mértékű stagnáláshoz és visszaeséshez vezet, amelyben az idő elveszti az értékét. A fiatal nem bízik többé az időben. Az idő mint az életet szervező tényező a semmittevés révén elvész. Mintha az ilyen fiatal valamilyen eseményre várna, vagy az eljövételére valakinek, aki majd kirántja őt ebből az állapotból, az emberek többségének gyakorlatias időbeosztása, időfelhasználásának megnyugtató rutinja helyébe egy monumentális utópiát ígervén, amely visszaadja neki az idő értékét. A határhelyzet időélménye tehát eltér a hétköznapokétól. A rítusokban "kicselekszik", megjelenítik az belső lelki változásokat, azaz az "átmeneti" idő megtelik tartalommal. Ez a telő idő, ellentétben a tétlen várakozás múló idejével. A marginális helyzetű fiatalok múló idejét nem tölti ki a belső átrendeződés tartalma.

„Kvázi beavatási” elemek: A marginális helyzetű csoportok létezmódjában eddig olyan elemekre mutattunk rá, amely a beavatások által biztosított személyiségfejlődésnek ellentmondanak, illetve a serdülőkori identitásfejlődés feltételeihez képest hiányt jeleznek. Ugyanakkor ezekben a csoportokban ellensúlyozó tendenciákat is megfigyelhetünk. A beavatási rítusok lényeges mozzanata a felnőttiségre való alkalmasságot bizonyító próbatétel, a hősiesség igazolása. Vikár (1980) erről a következőképpen ír: „Számos értelmetlennek látszó cselekedet: vakmerő sportteljesítmények, éjszakai kimaradás, csavargás, ivás, néha még egy kisebb bűncselekmény is arra szolgálhat, hogy a serdülő kipróbálja erejét, ügyességét, valójában a felnőttiségre való alkalmasságát. Mintha az ősi népek avatási szertartásait pótolnák a maguk számára.” A serdülőkori "természetes" identitáskrisz (Erikson, 1974) állapotában az ilyen kalandos próbatételek, amelyekben a fiatalok különböző élethelyzeteket és viselkedésmódokat próbálnak ki, mielőtt eldöntik, hogy milyenek is lesznek valójában, a fejlődés normális velejáróinak - ahogy Erikson írja -, "szerepkísérletezéseknek" minősülnek, az identitásválság leleményes megoldásait segítik elő. A „kvázi beavatási” viselkedések különböző formái a deviáns fiatalok magatartásában is megjelennek.

A deviáns fiatalok körében ezek a beavatáspótló viselkedések a formai hasonlóságok ellenére nem a természetes identitásválság velejárói, nem a felnőtt identitás kialakításának irányába mutatnak, hanem állandóan újra megismétlődő módon a válság gyermeteg állapotát mélyítik el. Azon túl, hogy ezeknek a fiataloknak az életét a serdülőkori válság mellett gyakran egyéb járulékos krízisek (Caplan, 1964) is súlyosbítják, azaz a két válság egybeesésével kell számolni, alapvetően arról van szó, hogy, mint korábban rámutattunk, a visszaesésből való építkezéshez, az új egység megteremtéséhez nem állnak rendelkezésükre sikeresen belsővé vált gyermekkori szeretetkapcsolatok. (vö.: kulcsár, 1992; Ranschburg, 1990; Vikár, 1980) A csoportos kábítószer-fogyasztásnak és alkoholizálásnak is van beavatási jellege. Az archaikus beavatási szertartások lényeges mozzanata a történeti időből való kiszakadás (Leach, 1976) és a hétköznapi történések szakrálissá tétele. (Eliade, 1958) Kelemen és Gál (1990) az ún. kontrollvesztő alkoholisták dinamikáját elemezve rámutat, hogy megfelelő mennyiségű bódító szer elfogyasztása után "időleges alakváltozás jön létre, megáll az idő, a múlt, a jelen és a jövő határai elmosódnak, az élmény minőségek közötti határ is elmosódik... majd létrejön a humi positio.”

„A deviáns fiataloknak életformájává válik a határhelyzeten való tartózkodás. A csoportos kábítószer-, illetve alkoholfogyasztás tekinthető újabb és újabb kísérletnek az átmenet meghaladására, az új identitás felvételére. Ezek a beavatási kísérletek azonban, mivel csupán szimbolikus megoldást kínálnak, ténylegesen nem vezetnek a felnőtt identitás megerősödéséhez, valójában a regresszív állapotot erősítik. A kábítószer-fogyasztás beavatáspótló jellegét tükrözik a hozzá kapcsolódó fantáziák, elsősorban a halálfantáziák, hiszen a beavatás mindig tartalmazza a halál és az újjászületés mozzanatát” (Péley).

Vagyis az egyént az énfelődés szempontjából nem új identitásba vezetik be, hanem az átmeneti létre kondicionálják, szemben az ősi beavatási rítusokkal, melyekben az átmenetet követően a közösségbe való „visszafogadással”, az új identitás elfogadásával zárul a folyamat. A tartós átmeneti létben tartózkodó mai

fiatal helyzetét súlyosbítja, hogy ezt a „kivonulást” a felnőtt társadalom sem képes ellenőrizni, csupán szankcionálni tudja. – állapítja meg Péley.

Az előzőek fényében ezért nagy jelentőségű, hogy intézményünkben a Pécsi Gyermekotthonban a mai deviáns, „kvázi rítusok” ellensúlyozásaként valódi, ősi hagyományokon alapuló rítusokat sikerült beépíteni serdülőink életébe. Péley is felhívja a figyelmet, hogy az archaikus rítusok tovább élnek népszokásainkban. „Egyes népszokások, amelyek jellegzetes archaikus rítusokat foglalnak magukban, a keresztény ünnepek köré szerveződtek. A téli ünnepkörben, karácsonytól a farsang végéig találunk olyan szokásokat, amelyek a beavatási rítus jellegzetességeivel bírnak, és a rituális halál, újjászületés szimbolikáját is magukban foglalják” (Péley).

Most pedig részleteiben ismertetnénk az erre épülő pedagógiai programunkat.

A népi kalendárium szerint **havat fúvó február** az enyhület, a hóolvadás ideje. A megújuló téli Nap ereje ekkor érződik először. A kemény, fagyott, kristályszerkezetű jeges világ felolvad, feloldódik, és hullámtermészetűvé válik. Az időszakot jelölő Vízöntő (♁) természet-mítoszi elnevezése itt (miképpen a zodiákus többi csillagképénél is) az aktuális földi természeti viszonyokra utal, a hóolvadásra. Ilyenkor van a farsang időszaka is. A tél befelé forduló szorongásából hatalmas jókedvvel törnek ki az emberek. Az idáig őrzött belső feszültség elemi erővel tör fel, mulatozásban, tobzódásban oldódik fel, a téli ínség szabta törvény szigorából a törvény áthágásába vált át. Most már végre lehet pazarolni, hiszen megyünk ki a télből. Ez az időszak egyben a természet megújulásának kezdete is. A változás először a fizikai lét síkján következik be: a szilárd, mozdulatlan, „kristály természetű” világ „folyékony halmazállapotúvá” oldódik fel.

A természet változásrendje valójában egy régebbi létezésformából új formába való átlépést jelenti. A régi megszűnt, oly módon, hogy átalakult, átváltozott az újba. Mindez analóg az emberélet átváltozásaival, ezért alkalmas a természet az átlépést, az átváltozást megidéző rítus sugalmazására.

A Gyermekotthon rítusrendjének első közösségi ünnepe is a farsang hagyományához kötődik. A rítus egy baranyai hagyományon alapul, melynek középpontjában egy *szalonnafa* áll. A legények régen egy ágas-bogas fával járták végig a parasztházakat, bementek regölni, farsang alkalmából köszöntötték a gazdát, aki egy szelet szalonnát akasztott a fára:

„Hipp, hopp fársáng, itt ölték az ártányt,
nem adják a máját, csak a szalonnáját..”

Mire a legények végigjárták a falut, tele volt a fa szalonnával. Maga a *szalonna a bőség megidézője*. (A *szalonnafa lényegében az égig érő paszullyal, az Életfával analóg*.) Mi is felkészítünk egy ágas-bogas fát, a gyerekek régi parasztruhába öltöznek, két fiú elöl vonul kereplővel, őket követi egy legény, aki viszi a szalonnafát, majd a lányok zárják a menetet köcsögdudákkal, hegedűvel, énekszóval. A ház minden lakóegységét végigjárják. Bevonulnak a társalgókba farsangi regösénekekkel köszöntik az ott lakókat, jókívánságokat mondanak, Isten áldását kérik rájuk, és hívják őket a farsangi mulatságba. A gazda, (a csoportvezető) utasítására a lányok szalonnaszeleteket aggatnak a fára. (Ez a farsangi bált megnyitó rítus.)

Miután minden lakó összegyűlt a nagyteremben, megkezdődhet a mulatság. Ekkor műsort adnak a gyerekek. Felvonulnak azok, akik jelmezbe öltöztek. Az egyéni szereplőkön kívül csoportok is készülnek rövid műsorszámokkal, táncokkal. A legötletesebbeket megjutalmazzuk. Ezekben a jelenetekben többnyire az intézményt szokták parodizálni. A gyerekek paródiáiban tapasztaljuk, hogy milyen érzékenyen figyelik meg és milyen dramatikus módon jelenítik meg saját mikroközösségük, a gyermekotthonban élő vagy dolgozó személyek közötti viszonyrendszerüket és kölcsönhatásokat: az irodai dolgozók sajátos hatalmi rétegződéseit, konfliktusait, az egyes személyek allűrjeit, a lakóegységeiken belül a felnőttek és gyerekek, gyerekek és gyerekek közötti viszonylatrendszerüket, konfliktusokat. Produkcióikban gyakran felnőttek is részt vesznek. Többnyire ők játsszák a gyerek szerepeket, míg a gyerekek a felnőttek szerepeit veszik magukra. Ezek a kis tréfás produkciók szintén beavatási rítusok, hiszen a humor segítségével feldolgozzák, megjelenítik és így a közösség számára is elfogadható módon értelmezik a felnőtt világ sajátos viszonyait, illetve a felnőtt szerepek magukra vételével tulajdonképpen egy kicsit maguk is beavatódnak a felnőttek világába. Akkor sikerülnek igazán jól ezek a mulatságok, ha minél jobban bevonjuk a gyerekeket a készülődésbe. Vezéregyéniségek akadnak köztük, akikre támaszkodhatunk, a felkészülés során ők segítik a gyerekek lelkesedésének fenntartását.

Más jellegű, gyógyító rítusokat is kitalálnak a felnőttek közreműködésével. Ez történt például két évvel ezelőtt, amikor az egyik lakóegység lányai 14-16 évesek voltak, és iskolalátogatások alkalmával még a tanárnők is több ízben panaszkodtak, hogy a lányok nagyon slamposan öltözködnek. Rövid szoknyát, nőies blúzt nem voltak hajlandók felhúzni. Mindig nadrágban és pólóban, pulóverben jártak. A farsangi bálra szerettek volna műsorral készülni. Együtt kitaláltuk, mivel lepjük meg az otthon lakóit. Boszorkányoknak öltöztünk, akik éppen varázsitalt kotyvasztottak füvekből, békákból... Mielőtt művünket befejezhattük volna,

varázslók kerítették be bennünket, és a csúnya, gonosz boszorkányokat átváltoztatták. Szép, fiatal lányok bukkantak fel a leplek alól és rövid táncsal kápráztatták el a társaságot. A táncosok közül két lány életében először akkor mutatkozott miniszoknyában. A siker nem maradt el, de a legnagyobb eredmény az volt, hogy a lányok kezdték felvállalni nőiességüket. A korábban fiús beállítottságú lányok igazi nőkké váltak, elfogadták a fiúk udvarlását. Valójában itt is rituális átváltozás történt a lányok nemi identitásának fejlődésében. Gyermekkori traumáik miatt megakadtak, és ez az átváltozás átsegítette őket azon a kritikus ponton, ahol személyiségfejlődésük megtorpant. Csúnya, elutasítandó boszorkányokból kívánatos tündérlányok lettek.

A műsor után tánc, disco következik, melyet időnként megszakítunk, hogy tréfás játékoknak adjunk helyet: táncversenynek, egyensúlyversenynek, székes játékoknak. A bált Cibere és Koncvajda küzdelmével zárjuk. Koncvajda a farsangkirály: kövér, gazdag, Cibere sovány, szegény, ő a böjt megtestesítője. Ketten vetélkednek, kiabálnak egymással, veszekszenek, kötekednek, majd egymást csúfolva bottal párbajoznak. A küzdelem Cibere győzelmével végződik. Miután a farsangkirály földre terült elkezdődhet a **böjti időszak**, mely a tél végi tobzódás ellensúlyozása, a kikelet csendes várása. (A bál végére a szalonna is csupaszon áll, az este folyamán minden szelet szalonnát lecsennek róla a gyerekek.)

A pazarló és takarékos, a tobzódó és elcsendesedő, az élvezeteket kiélő és komoly erőfeszítéseket kívánó dolgos időszakok váltakozása az ember életében már az egészséges felnőtt létbe vezet be, a mértékletességet segíti kialakítani a szocializáció során, ellensúlyozhatja egyben a mai fogyasztói társadalom szertelenségre csábító világát.

Húsvétig nem rendezünk több bált, bulit.

Farsangi regösök

Farsangi regösök

Szalonnafa „díszítése”

Szalonnafa

Az idő tovább melegszik, azonban a farsang jókedve lecsendesedik. Látszólagos csend, nyugalom alakul ki, de – főképp a növényi lét belsejében – óriási életfolyamatok indulnak be. **Rügymozdító márciusban** beindul a fák nedvkeringése, a rügyek elkezdenek duzzadni, rügyezni. Ez a készületi időszak viszonylag hosszú, egyben az áldozati halál ideje is. A meleg hatására a télen elpusztult állati tetemek, növényi maradványok bomlásnak indulnak. Végső pusztulásuk trágyává teszi őket, amely azonban táptalaja az új élet megindulásának. Nem véletlen, hogy a nagybőjt időszaka erre a kozmikus üdvtörténeti időszakokra esik. Krisztus kereszthalála olyan áldozat, amely az emberiség számára az örök életet hozta el. A természet megújulása most főképp a biokémiai lét síkján folytatódik. Az időszakot jelölő, Halak csillagkép jelének (♈) központi csomója erre a megkötözöttségre, csendes várakozásra, ugyanakkor a növényi lét megindult belső folyamataira, rügyezésre utal.

Virágvasárnap környékén kieszabábu-étegetést rendezünk, mely során egy, a bűnösséget, esendőséget jelképező rongybabát készítünk, amit közösen, az udvar közepén rakott nagy tűzben elégetünk. A kieszabábut körmenettel, énekszóval (csúfolóldó szövegekkel) kísérve viszik a lángoló máglyához.

„Hajj kikisze, kikisze,
Gyűj be sódar gömböke.
Belvárosi lányok, piros tulipánok,
Kertvárosi lányok, fekete cigányok...”

A tűzhöz minden gyermek és felnőtt kis cédulát hoz, melyre azokat a bűneiket, gyarlóságait írják, melyektől meg szeretnének szabadulni. Ezeket a cédulákat rátűzzük a kieszabáburra, és amikor azt tűzbe vetjük, jelképesen elégetjük mindazt, ami szorongást, bűntudatot okoz bennünk, illetve amitől meg szeretnénk szabadulni. Itt mindenképpen meg kell említenünk a népszokások konfliktus-feldolgozó szerepét is. Hiszen a rítusokban – ugyanúgy, mint más művészeti és kulturális formákban (pl. gyermekrajzban) – a valóság képe szimbolikus modellekbe tevődik át, így nagyobb lehetősége kínálkozik a léleknek arra, hogy a valóságban megoldhatatlannak tűnő konfliktusok mégis megoldódjanak, a rítusok átsegítsék az egyént a nehéz időszakokon. A nehézségeket a hétköznapi valóság síkjáról az ünnep szakrális síkjára emelik, a megoldás jelképesen történik meg, azonban a hétköznapi életbe visszatérve ez ugyanolyan hatású, mintha valóságosan oldották volna meg. A kieszabábu, és ezen keresztül a bűnök elégetése értelmezhető serdülőkori beavatási rítusnak is, hiszen az áldozati halál megidézésével a tűzben ott ég minden, ami a múltban rossz volt, amitől szabadulni szeretnénk, hogy megtisztulva új lehetőségeket kapjunk személyiségünk fel-, illetve továbbépítése érdekében. A bábu értelmezhető „buta” gyermekdedségünknek, melytől szabadulni szeretnénk, hogy felnőtté válhassunk.

Kiszebábú égetés

Hagyományörzésünk következő rituális eseménye a **keresztútjárás** Nagypénteken. Nem messze az intézet épületétől, a Kálvária-dombon mondjuk végig Krisztus szenvedéstörténetét. Az egyes állomások történetét más-más fiatal olvassa fel. Az evangéliumi részek és imák között archaikus csángó énekeket, vagy gitárkísérettel nagybójtai egyházi énekeket éneklünk, gyertyákat gyújtunk.

pl. „Lehullott a Jézus vére a szent keresztfa tövire,

//:Drágalátos szent testiből, öt mélységes sebeiből.://

„De a földben nem maradt, mint piros rózsák, kinyíltak,

//: A szent angyalok felszedték, alázatosan tisztelték.://...”

Nagyhéten a készülődő egyház rituáléiba is bekapcsolódunk, részt veszünk például a nagycsütörtöki szertartásokon és a feltámadási körmeneten Nagyszombat késő éjjelén a Pécsi Székesegyházban. Ez utóbbi szertartás nagyon hosszú, hiszen az üdvtörténet pillérjeit képező eseményeket hallgatjuk végig az egymást követő olvasmányokban, a több órás szertartás végén a körmenetben éjjel táján ünnepeljük Jézus feltámadását. A különös hangulatú esemény ugyan próbára teszi a gyerekek türelmét, de kitaranak, és az orgonaszóval kísért gyertyás körmenet izgalomba hozza őket. Ígérik, hogy a következő évben ismét jó néhányan részt vesznek az eseményen.

Ágzőldítő, füttyösszavú április az újjászületés, a rügyfakadás ideje. Rendkívül rövid idő alatt óriási energiák szabadulnak fel a természetben. A rügyek kipattannak, a fák kiszövellnek. A természetben minden éles, harsány, friss, üde zöld. Ez egyben a feltámadás, a húsvét ideje is. Kozmikus üdvtörténeti szempontból a megváltás beteljesedése, az örök élet lehetőségének eljövetele. A természet újjászületése minden évben Krisztus feltámadását idézi meg számunkra. Az időszakot jelölő Kos csillagkép jelét láthatjuk (♈), amely szétnyíló két szárával a rügyfakadást, a feltámadást idézi meg. A Kosok küzdelme, vagy akár a faltörő kos képzeze valójában ezt a lendületet idézi meg.

Húsvét hétfőn az otthonban nagy locsolkodást rendeznek a fiúk, többnyire lavórokkal öntik le a lányokat. A húsvéti locsolkodás akkor igazi, tartalmat hordozó, ha elementáris erejű. A kölnivel való megszórás csak elcsökevényesedett változata a termékenységvarázslás, természet-megújulás szimbolikus kifejeződésének. Az áldást, termékenységet hozó víz a lányokat éri, ők pedig piros tojást adogatnak a fiúknak. Gyakran előfordul – mint a régiségben is -, hogy jó kiadósan visszalocsolják a lányok a fiúkat. A kiszebábú „áldozati halálával”, illetve Krisztus áldozati halálával és egyben feltámadásával, a természet újjászületésével a halál - feltámadás örök rítusát élhetjük át.

Virágnyitó májusban megint egy nyugodtabb időszak tér vissza. Ez a növényi lét kiteljesedésének az ideje, a fák koronája is ilyenkor gömbölyödik ki. Dús lombkoronát, erős levélzetet fejlesztenek a fák, erősödnek tövükben a lágyszárú növények. A rét csupa illat, virág, érzékiség, ilyenkor virágzik a legtöbb növény. Feltámadnak a pillangók, kövérre híznak az állatok. A Kos csillagképjel kétoldalt, kívülről visszagömbölyödik, visszacsatolódik önmagába, hogy létrehozza ezt az időszakot jelölő Bika csillagkép jelét (♉). A bika mint erőteljes, kövér állat szintén alkalmas a természet, a növényi lét dúsulásának megidézésére, továbbá a mediterrán kultúrákban az érzékiség megidézője, például, hogy Zeusz bika képében rabolta el Európét, vagy gondoljunk az ősi Mitrász-kultuszra.

Nálunk a tavasz-ünnepet a **zöldágjárás** jelenti május elsején. Zöld ágból kaput készítenek, amit szalagokkal díszítenek. A kaput lányok tartják. A kapu őrzői és a sorban állók között rövid párbeszéd zajlik le:

- „ - Jöjj el által, jöjj el, te szép aranybúza! (Kaputartók.)
- Által mennék, által, hogyha nyitva volna! (Általmenők.)
- Nyitva vagon, nyitva, csak jöjj által rajta! (Kaputartók.)
- Hányat termett a magyaró, liliom, tizet, huszat a magyaró, haj liliom?” (Általmenők.)

Azután körmenetszerűen átmennek a díszített aranykapun a fiúk-lányok, (a fiúk kezében zöldellő vessző) miközben ezt éneklük:

„Új hold, fényes nap, bocsáss kapun által!
Vagyok bátor, jó vitéz, megyek hídon átul,
Bújj szívem, barázdán, gyorsan menjünk átul!
Bújj, bújj bokrostul, bokrod ott maradjon!”

Az éneklőket követik a kisebb gyerekek és felnőttek. A fiúk az énekek végeztével friss hajtásokkal, zöldág vesszővel paskolják, csapkodják meg a lányokat egy kis mondókával frissességet, üdeséget varázsolva:

„Keléses ne légy, bolhásos ne légy,
esztendőre még frissebb légy!”

Nagy sikítás, kergetőzés támad ilyenkor, mert a friss ágak csípnek, néha nyomot is hagynak a fedetlen végtagokon. Ezen a napon májusfát is állíthatunk.

Ezek a rítusok termékenység-varázsló, erotikus tartalmúak, tudattalan folyamatok síkján segítik a serdülőket az egészséges felnőtt heteroszexualitás felé vivő úton. (Zöldág kapu, zöldág vessző.) Ilyen szempontból is beavatási rítus. Róheim Géza pszichoanalitikus kiemeli, hogy az erotikus tartalmú rítusok lényegében a pusztán ösztönszerű nemi aktust valami magasabb eszme szintjére emelik, ezzel teszik emberhez méltóvá.

Szellemi küzdelem a pünkösdi királyságért szerelmes vers írás terén

Küzdelem a pünkösdi királyságért

A győztes Pünkösdi király

Pünkösd királynő koronázni készül

Szárbaszökellő június a növekedés ideje, a nyár kezdete. A réteken szinte ember nagyságúra nő a fű, a fák lombkoronája megnyílik. Az élőlények, és így az ember kedve is az ég felé törekszik. Nem véletlen, hogy ez lett a Pünkösd, a Szentlélek eljövételének ideje. A régi ember hitében ilyenkor az ég megnyílik. A csíksomlyói búcsúban Pünkösd hajnalán a felkelő Napban a Szentlélek látható tűzmadár képében. „Ezt csak az láthatja meg, akinek a lelke arra érdemesült”- mondják a moldvai csángók. Az időszakhoz kötődik az Ikrek csillagkép kitüntetett helyzete. (☿) Az ikerség is a földi természeti viszonyokra utal. Az ikrek, bár egy töről fakadnak, mindig versengenek egymással, és ezzel a nemes versengésükkel valójában egymást segítik abban, hogy minél hamarabb felnőjenek, magasabb szintre jussanak. Az ember nagyságú fűszálak is így versengenek egymással, hogy a Nap felé törjenek. A pünkösd királynőválasztás rituális küzdelmében ez a nemes versengés idéződik meg.

Ebben az időszakban **pünkösd királyt** választunk a legrátermettebb legények közül. A nagy küzdelemben a természetes kiválasztódás iratlan törvényei érvényesülnek. Csak fiúk között zajlik a viadal, az erőé, az ügyességé és a szellemé a döntő szerep. A lányok ilyenkor a segítő szerepét töltik be.

Az izgalmas feladatok sok tréfás helyzetet teremtenek. Például a lányok felkapott kötényébe a fiúknak kekszket kell dobni, (ez **termékenység-varázslás** is egyben), a bekötött szemű legényeknek fel kell ismerniük a hátukra ugrott lányt, hátrafelé kapkodva, tapogatással. Az ügyesség mellett a fiúk erejének megmértetése is a lányokhoz kapcsolódik. A versenyzőknek nem súlyokat kell emelgetniük, hanem egy-egy kislányt kapnak ölbe és „cipelik” át a „folyón”, a lehető legrövidebb idő alatt.

A szellemi képességek téren ügyességük, ötletességük abban is megnyilvánulhat, hogy melyikük tud a lányoknak legjobban tetsző szerelmes levelet, verset írni. A költeményt fel is kell olvasnia minden jelentkezőnek, méghozzá úgy, hogy ki kell választania egy lányt, lehetőleg szíve hölgyét, és neki kell elszavalni a szerelmes szavakat. Sok érzelm, lelemény bújik meg a szavaik mögött, néha igen megható, értékes művek is születnek. A fiút, aki elnyeri a pünkösd királyságot, a pünkösd királynő koronázza meg, aki az otthon legkisebb lánya. Négy népi ruhába öltözött lány piros, szalagokkal díszített baldachint tart a királynő feje fölött, énekszóval vonulnak és közben bőségszavú énekeket énekelnek:

„Elhozta az Isten piros pünkösd napját,
Mi is meghordozzuk királykisasszonykát!
Jácintus, jácintus, tarka tulipántus.
Nem anyától lettem, rózsafán termettem,
Piros pünkösd napján hajnalban születtem.
Öreg embereknek csutora borocska,

Öreg asszonyoknak kemence kalácsát,
Ifjú legényeknek szegfű bokrétáját.”

„Ekkora legyen a kentek kenderje, mint a kiskirályné!” – kiáltással a lányok magasba emelik a királylányt.
Majd odajárulnak az újdonsült király elé:

„Mi van ma, mi van ma? Piros pünkösdi napja!
Holnap lesz, holnap lesz a második napja!
A pünkösdi rózsát jól meggondozzátok,
Kalapotok mellett el ne hervasszátok!”

A legény térdre borul a kis királylány előtt, aki megkoronázza őt. Az újdonsült király egyéb királyi jelvényeket is kap: díszes ruhát, palástot, botot, amivel aztán a második és harmadik helyezett versenyzőket hadnagyává üti. A neki hűségi fogadalmat tett fiúk a vállukra veszik urukat, körbehordozzák, és ő úgy tartja meg tréfás koronázási beszédét, melyben megfogalmazza uralkodásának alapelveit. A királyi korona évről évre a következő győztes fejére száll, azért kap a király maradandó emléket is, általában egy jó bicskát. Uralkodása egy évig tart, két hadnagyával ez alatt az idő alatt a diákönkormányzat tagjaivá válnak. A király joga-kötelessége a bálók szervezése, a zene biztosítása, valamint a gyermekek között kialakult veszekedésekben, vitás ügyekben neki kell bíraskodnia is. Csábító díj az is, hogy király egy évig kimenő megvonással nem büntethető! (A gyermekotthonban ez elég súlyos és gyakori büntetésnek számít.)

Mint már a korábbiakban láttuk, hogy a „kvázi beavatási rítusok” a mai marginális helyzetű fiatalok körében sokszor önpusztító, veszélyes rituálékba csapnak át. Eszméletvesztésig tartó ivás, halálélményt kereső kábítószerelés, gépkocsival való száguldozás, bűncselekmények elkövetése stb. Pünkösdi királyválasztásunk azt szolgálja, hogy a kamasz fiú úgy is kipróbálhassa, megmérthesse erejét, eszességét, hogy az kemény próbatétel legyen, azonban mégis mindez kontroll alatt történjen. Nagyon fontos az, hogy a versenynek valódi tétje legyen, a győztes valódi jogokat szerezzen a felnőtt társadalomban. A pünkösdi király a gyermekek vezetőjévé válik, Gyermekönkormányzatunk tagjává, partnerévé a felnőtteknek, pl. a programok szervezésében, részévé válik az intézmény vezetésének, beleszólhat az otthon ügyeibe, felnőtt döntések előkészítésébe. „A beavatási szertartásokra azért van szükség, hogy a fiatalok jó férfivá, és a törzs teljes jogú tagjává váljanak, mind a kívülállók, mind a maguk szemében” (Péley).

Sarlóshintó július a természet bőségének, az érlelődésnek ideje, az aratás kezdete. Ilyenkor érik a legtöbb gabonaféle, a táplálék gazdagságát szórva a természet teremtményei elé. Ez az időszak az örök természetanyaság megidézésének ideje. Ahogy az anya testével táplálja gyermekét, így táplálja a természet is gyermekeit. Nem véletlenül képviseli ezt az időszakot a Rák csillagkép, hiszen a rák testén hordozza ezernyi kikelt fiát.

A nyári napfordulat időszaka is erre az időre esik, ezután már elkezdnek rövidülni a nappalok. Erre utal az ezt az időszakot jelölő Rák csillagkép jele (♋), mely a napfordulatot idézi meg. De megidézi a Holdat is, állandóan változó sarló alakjával, amely ősidők óta a női minőség szimbóluma. Nem véletlen, hiszen a nők termékenységhez kötődő ciklusváltásai a Hold ciklusához kapcsolódnak.

A nyári napfordulás ünnepkör eseménye a **Szent Iván-éji tűzugrás**. A Szent Iván-napi tűzgyújtáshoz különböző hiedelmek fűződnek. Pl. a gyermekek szemetet, csontot égettek, hogy a füstje megakadályozza a kígyók elszaporodását, átugrották a tüzet, hogy minden szomorúságuk elmúljon, bűzös füstöt raktak, hogy az ördög eliszkoljon.

Mi ilyenkor kimegyünk az erdőbe, és egy réten tábort verünk. A fiúk összegyűjtik a tűznek valót, a lányok és asszonyok előkészítik a vacsorát. A pünkösdi király körbejárja az előkészített máglyát, szentelt vízzel meghinti az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében, majd meggyújtja a tüzet. Éneklő lányok sorakozik fel a tűz mellett, minden tagja egy-egy szál illatos virágot dob a lángokba, miközben a virágok neveit énekbe foglalja. A virágok tűzbe szórt áldozatok. Az illatos füst a gonosz távol tartására és az erő vetés megóvására szolgált, bajelhárító szerepük is volt, elsősorban lányok számára.

„Odavetemedik háromféle virág,
virágom véled elmegyek,
virágom, tőled el sem maradok.
Elsőféle virág a búza szép virág,
virágom véled elmegyek,
virágom, tőled el sem maradok...”

A rítus után a lányokat át kell ugratni a tűzön, éneklő kíséretében. Az énekek párosító szövegek, így a szerelmi varázslás egy sajátos formáját alkotják. Minden lányt kiéneklünk, az ő és párja nevét szőjük az ének szövegébe:

„Magos a rutafa, ága elágazik,
selyem sárhaja, Magyar Ilona,

Haján folyú gyöngy, koszorúja gyöngy.
Még a tengeren is átalhajlodozik, refr.,
Egyik ága hajlik *Miklós*nak vállára, refr.,
Másik ága hajlik *Szandrán*ak vállára, refr.”

Ugranak a lányok, hogy megtisztuljanak, termékenyvé váljanak. Minden lány átesik ezen a szertartáson, bár többen menekülnek előle, őket csak a legények erőteljesebb ráhatása segíti őket félelmük legyőzésében. Két markos legény lendíti át őket a tűzön. Az este mindig nagy zenéléssel, közös énekléssel, tánccal telik, többnyire a cigány folklór köréből.

Róheim Géza gondolatmenetét követve a Szent Iván-éji tűzgrásban a kamaszkori szexualitáshoz való viszony sajátos ambivalens kettőssége jelenik meg. Egyrészt félelem, a szorongás a szexuális aktustól, másrészt a kíváncsi vágyakozás rá, amely beteljesülés esetén a szeretet mindent betöltő feloldódásába megy át. Ezzel analóg módon a tűz átugrása előtt vegyes érzelmek fogja el a fiatalembert. Egyrészt fél, hogy a tűz megégeti, másrészt bizonyítani szeretne, hogy át tudja ugrani. Miután átugrotta, a büszkeség érzése tölti el sikerétől. A szexualitás és a tűzgrás analógiáját a párosító énekek kapcsolják egybe.

Aranyat izzó augusztus, az év legmelegebb hónapja, a Nap uralmának ideje. Az időszakot jelölő Oroszlán (♌) nem véletlenül az állatok királya. A hím oroszlán színe a Napot, sörénye pedig a nap sugarait idézi meg. Ezt az időszakot többnyire táborozásokkal, strandolással, nyaralással töltjük el.

Szőlőszagú szeptember, a Szűz (♍) hava a magba, bogyóba sűrűsödés ideje. Ilyenkor érik a legtöbb gyümölcs. Az élet pusztán potenciális képességgé, lehetőséggé válik, hogy így visszahúzódva véssze át a téli hideget, hogy majd a következő tavaszon törjön elő, valósuljon meg újra.

Szüreti bál

Csőszők a szüreti bálon

A levelet osztó október a fák színesedésének, a Mérlegnek (♎) időszaka. Közel van még a őszi napéjegyenlőség az ideje (szeptember 22.). A napéjegyenlőség mérleg helyzetet teremt az évkör során. A Mérleg egyben a megmérettetés ideje is, az ítéletet osztó Fiú Istent is megidézi.

A kifsarsang derekán szeptember-októberben a **szüreti bál** mozgatja meg a közösséget. Erre úgy készülünk, hogy a csoportokat végigjárjuk. Találók rigmusokba szedve kicsúfoljuk a ház minden lakóját, kikiabáljuk az év botrányait, pletykáit.

„Ez a csoport ez, ez, ez, jól megjárta em, em ez.

Kotlós tyúkom koty, koty, koty,

kiscsibéim moty, moty, moty

De takaros ez a tyúk, kiscsibéim ám de lyuk,

Belebújnak minden lyukba,

füst gomolyog a nyomukba.

Utánuk jön a rendőr, ég a világ minden felől.”

„Bendegúz, a kis mester, forraszt hangfalt ezerrel,

Szereli azt serényen, Mester urunk, ne féljen!

Nem lesz nehéz a láda,

Nincs benne a szerszáma!”

„János bácsi füstölög, hová tűnt el a csülök?”

„Domborodik a pocak, ne félj lányom hagyjad csak

Majd megjön a legény, feleségül adlak én.”

„Lacika a Mekk mester, dühe mindent felperzsel.

Az ajtóban lyuk tátong, ne rúgjad mert megbánod.”

A versikék végeztével mindenkit meghívunk a bálba. A folyosón, a nagyterem bejáratában fölállítunk egy *szőlőlugast*. A lugast csőszők őrzik. Csak az léphet a terembe, akinek sikerül lopnia egy fűrt szőlőt. Nem könnyű a feladat! Akit a csőszők elcsípnek, annak zálogot kell adnia. Csak tréfás mutatvány árán válthatja ki a bálban. Hogy mit kell tennie, azt a *pünkösdi király* mondja meg. A szüreti bálon a gyerekek beöltöznek az intézmény valamelyik dolgozójának, és kifigurázzák őt. Az a műsorszám aratja azonban mindig a legnagyobb sikert, amikor a felnőttek öltöznek be valamelyik gyereknek, és előadják a jellegzetes kamasz

allűröket és hisztiket. Ez a tréfás szembenézés önmagukkal elementáris nevetést vált ki, ami azért fontos, mert egyébként nagyon nehezen viselik el a kritikát, az önmagukkal való szembesülést.

Kisfarsangi, szüreti szokás még a **bűnbak kivégzése**. A bál egyik rítusa: egy kamasz fiú – előzetes megbeszélés szerint – önként vállalja, hogy őt a legénybíróság elítélje a közösség bűneiért. A gyermekotthon összes bűnét rá kell kiabálni itt és ekkor erre a gyerekekre. A „**rituális kivégzés**”, melynek során megtörténik a **megtisztulás**, régi, Európában sokfelé elterjedt népi rítus szerint zajlik. Maga a „kivégzés” érdekes: egy lisztrel teli cserepet az áldozat feje fölé lógatunk, és egy botütéssel eltörjük. Ő úgy tesz, mintha meghalna, elvágódik, a ráfolyt liszt befedi. A gyerekek odarohannak, és beledörgölik a lisztet a ruhájába. Mi letakarjuk egy fehér lepedővel, elsiratjuk. A **siratásban** föltámad, fölugrik. Jogot szerzett arra, hogy lányokat megcsiklandozza. Végigrohan a házon: föltámadt a bűnbak, miután vezekelt mindenki bűneiért! Ilyenkor lehet érezni, hogy néhány gyerek valóban megszabadul a **szorongató büntudattól**.

A rítusnak lélekszabadító ereje van. A tapasztalat szerint azok szoktak odarohanni, akik a legproblémásabb neveltek. Péley gondolatmenete szerint: „A halál és az újjászületés szimbolizmusa megfelel az átmeneti rítusoknak (Leach), mint egyik létezési forma megszűnése és egy másik kezdete. Az archaikus társadalmak szertartásai a temetést, a halált dramatizálják, megjelenítik, éppúgy, mint az újjászületést. Aki tehát a szimbolikus halált átéli, megtisztulva születik újjá. Blos szerint a serdülőnek el kell gyászolnia a korábbi ént és tárgyat ahhoz, hogy az „érett ambivalencia” megszülessen. Ha ez nem következik be, hasadás jön létre a posztadoleszcens^{*3} énjében. Ennek következményeként a hasítás állandósul, ami annyit jelent, hogy egyfelől elfogadja, másfelől tagadja a halált, mint végleges állapotot. A drogos halálélmények két ok miatt nem tudják betölteni azt a funkciót, amit az egészséges én-fejlődés igényelne és amit a beavatási rítusok halálélményei korábban megvalósítottak. Egyfelől, szemben a beavatási rítusokkal, ahol a halált újjászületés követi, a droghasználó fiatalok halálfantáziái nem vezetnek sehova. Másfelől ezek a fantáziák nem valamilyen szimbolikus halálhoz, hanem konkrét, materiális halálhoz kapcsolódnak.”

Ködnevelő november a halál ideje. A természet téli álomba szenderül. Az első beköszöntő fagyok „skorpió fullánkjukkal” csípi meg a fák leveleit, mire azok elhalva leválnak a faágról. Ez a levélhullás ideje. (A levelek színesedésének idejét gyakran összekeverik a levélhullással, pedig a két időszak nem ugyanaz. A színes falevelek október derekán még sokáig fent maradnak a fán. Ezzel szemben a novemberben beköszönő fagyok idején szinte egyik napról a másikra dobják le magukról dús lombkoronájukat a fák, bokrok.) Nem véletlen, hogy ekkor van a halottak napja. Az időszakot jelölő Skorpió csillagkép (♏) méregfullánkjával szintén a halálba való beavatódást idézi meg.

A **halottak napját** intézményi keretek között szoktuk ünnepelni. Nem tudunk minden gyereket elvinni a temetőbe a halottaikhoz, ezért az udvaron este gyertyákat gyújtunk, imádkozunk, egyházi énekeket éneklünk. A pálos atyák segítenek a méltó megemlékezésben. Gyermekotthonunkban sok az árva, félárva gyermek. Feldolgozatlan gyászélményeiket deviáns megnyilvánulásokkal kompenzálják. A gyász ritualizálása ezért is különösen nagy jelentőségű számunkra.

„Halotti szokásaink és egyáltalán az öt világrész minden népeinek halotti szokásai alapján véve egy-két egyszerű, de annál mélyebb gyökerű lélektani nevezőre hozhatók. Valami elszakad, leválik, és a hiány félelmes, borzasztó. A lélek elhagyja a testet, a halott az élők társadalmát. ... A katasztrófára a psziché kétféleképpen reagálhat: hangsúlyozza vagy letagadja. A halott, ha már meghalt, tűnjön el minél előbb, mert borzalmas mivoltában emlékeztet a végső órára. Vagy pedig úgy kell tekinteni a halált, mintha nem a legszomorúbb, hanem valami örvendetes esemény volna, nem az élet záróköve, hanem az új élet kapuja” (Róheim Géza).

A novemberi **Katalin-bálon** a lányok versenyeznek egymással, hogy ki legyen a bálkirálynő. A pünkösdi királyválasztáson a fiúk, itt most a lányok mérik össze ügyességüket, okosságukat, szépségüket, nőiességüket. Alexandriai Szent Katalin legendájában okosságával, szépségével, fiatalságával, állhatatosságával aratott erkölcsi győzelmet, a keresztényüldöző római császár felett, aki melleleg szenvedélyesen szerelmes volt Katalinba. Ötven római bölcset küldött ellene, hogy hitvitában győzze le az egyiptomi hercegnőt. A dolog azonban fordítva sült el, Katalin egymaga győzte meg az ötven bölcset, akik ennek hatására megkeresztelkedtek. A legenda adja a bál aktualitását. A lányok különböző nőiességgel, kreativitással és intelligenciával kapcsolatos, ugyanakkor tréfás számokban versenyeznek. A győztest most a Pünkösdi király koronázza meg.

Katalin-bál fontos momentuma a végén a zárás. Ez az utolsó bál az évben. A befejező tánczene gyors ritmusú, pergő, hangos. Minden ott levőt táncba hívunk, és amikor felfokozott a hangulat, a szám közepén hirtelen elvágjuk a zenét, majd gyertyafény mellett, énekszóval behozzuk az adventi koszorút. Saját kialakult

* ³serdülőkor utáni

hagyományunk, hogy az éneklő csoport mögé az összes gyermek felzárkózik, és menetoszlopot alkotva jár körbe. Vége a mulatozásnak.

Advent időszaka jön, készülődés a **karácsonyra**. Ilyenkor ünneplőbe öltözteti az ember a lelkét. Ebben a csöndben betlehemes játékot tanulunk, amit majd karácsony **szentestéjén** adunk elő.

Deres-daras december a havazás beköszöntének ideje, az év legsötétebb időszaka. Nagyon érdekesen függ össze a havazás, mint deres-darasság és az éjszaka fénye, a csillagfény, az égbolt deres-darassága. Ebben az időszakban élhetjük meg legjobban az éjszaka fényét, a csillagfényt. A frissen lehullott hó ugyanis visszaveri a kozmoszból hozzánk érkező éjszakai fényeket. Még ha nem is süt a Hold, ilyenkor olyan világos van éjszaka, hogy a csillagfényénél olvasni lehet, látszanak a távoli hegyek, környező házak, fák, erdők. Az éjszaka csillagfénye varázslatos hangulatot áraszt.

Ez az advent, a közénk született Megváltó várásának ideje, akit a Szentírás a világ világosságának nevez, aki megvilágosítja az embereket. Nagyon érdekes, hogy ez az időszak a Nyilas csillagképének az időszaka is egyben (♆). A Nyilas csillagkép mögött a Tejútrendszer középpontja található, ahonnan óriási mennyiségű fény energia áramlik ki galaxisunkba, mely formát ad a csillagoknak és az égitesteknek, vagyis az anyagi világnak. Ezt a teremtő fényt érzékeljük csillagfényként a decemberi éjszakában. Nagyon szép példa a kozmikus üdvtörténetre. Egyszerre jelenik meg az anyagi természetben a teremtő Atya éltető fénye és a társadalomban emberi lelkeket megváltó krisztusi fény eljövetele.

„Kezdetben volt az Ige, az Ige Istennél volt,
és Isten volt az Ige, ő volt kezdetben Istennél.
Minden általa lett, ami lett. Benne az élet volt,
s az élet volt az emberek világossága.
A világosság világít a sötétségben,
de a sötétség nem fogta fel.” (Jn.1, 1-5)

„Az Ige volt az igazi világosság,
amely minden embert megvilágosít.
A világba jött, a világban volt,
általán lett a világ, mégsem ismerte föl a világ.” (Jn.1, 9-10)

Már a kereszténység előtti időben is az év legsötétebb időszaka egyben a teremtő, újrateremtődő fény misztériumának az ünnepe is volt. Ezek az ősi csillagmítoszi emlékek a magyar regösénekekben maradtak fenn.

„Ahol keletkezik egy *ékes nagy út*,
a mellett keletkezik egy halastó-állás.
Hej, regülejtem, regülejtem!

Azt is fölfogá az apró sásocska,
Arra is rászokik *csudafiuszarvas*.
Hej, regülejtem, regülejtem!

„Noha kimennél uram, *Szent István király*
vadászni, madarászni,
De ha nem találnál sem vadat, sem madarat,
Hanem csak találtál *csudafiuszarvast*,”
Hej, regülejtem, regülejtem!

„Ne siess, ne siess, uram, *Szent István király*,
Az én halálomra.
Én sem vagyok vadlövő vadad,
Hanem én is vagyok az *Atya istentől*
Hozzád követ.”
Hej, regülejtem, regülejtem!

„Homlokomon vagyon *fölkelő fényes nap*,
Oldalamon vagyon *árdeli szép hold*,
Jobb vesémen vannak az *égi csillagok*.”
Hej, regülejtem, regülejtem!

„Szarvam vagyon, ezer vagyon,

Szarvam hegyin vannak *százezer égő szövétek*,^{*4}
Gyulatlan gyuladnak, oltatlan alusznak.”
Hej, regülejtem, regülejtem!
(Dozmat, Vas-m.)”

Az ősi időktől fogva a Tejút központi szerepet játszott az emberiség csillagászati tudásában, hiszen ott legnagyobb a csillagsűrűség. Szabad szemmel is jó látható, hogy a Tejút a Nyilas csillagkép közelében a Tejút a legerőteljesebb, legszélesebb, különösen sűrű és gazdag csillagokban. Ezért sejtette már a régi idők embere, hogy ott az eredete, közepe is. A modern csillagászat csak igazolta ezt a feltevést műszeres vizsgálataival. A csodafiú szarvas valójában, kozmikus fényhozó állat, kit az Atya Isten, a Teremtő küldött, és a vadászó Szent István király, a nyilas, aki rámutat, rászégezi fegyverét. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a Gyermekotthonunkban csillagászati szakkörünk működik, rendelkezünk amatőr távcsövekkel is. Továbbá rajzszakkörünk keretein belül, „szürrealista” módon feldolgozzuk a kozmikus objektumokat és hozzájuk kapcsolódó mitológiai, kultúrtörténeti hagyományokat is.)

A Nyilas időszaka a téli napfordulóba torkollik, melyet a Bak időszaka, a **jégen járó január** követ. A napfordulókor a Nap újjászületik, hiszen ettől kezdve a nappali órák száma növekedni kezd. A jégen járó január az év leghidegebb és legéhínségesebb hónapja. Mindenütt a jég, a hó az úr, a föld csontosra fagyott. A fák látszólag élettelenek, csak csontváz ágazatuk meredezik. Az állatok nagy része vagy elpusztult, vagy elbújt, és szintén téli álmat alszik. Az ilyenkor is ébren lévő állatok sokat éheznek, nélkülöznek a természetben. Igaz, hogy karácsonykor a téli napforduló idején megszületett a fény, a nappali órák száma egyre hosszabbodik, azonban a Napnak semmilyen ereje nincs. Az egész természetben a szerkezet, a váz a meghatározó, a fagyott táj merev, kristályszerkezetű létben nyugszik. Az időszakot jelképező hurkolt farkú Bak sárkányok még hatékonyan tudják őrizni az éppen hogy újjászületett, fénycsírákat bontott Napot a Nyárád menti székely kapukon, ahogy Ázsiában is sokhelyütt. A hurok a hideget, a Nap erejének megköztözöttségét jelképezi. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a Bak csillagképet (♉) a kőszáli kecskéről nevezték el, mivel olyan állat, mely a legínségesebb és legzordabb körülmények között is meg tud élni.)

Láncos Miklós járás

*⁴ *Szövétek* régies szó, fáklyát, világítót jelent, itt a fénylő csillagokra utal.

Láncos Miklós járás

A **Láncos Miklós-járas** (Szent Miklós-járas) népszokása a régiségben a következőképp zajlott: a gyermekpüspök krampuszok kíséretében végigjárta a házakat, ahol gyermekek voltak, és kikérdezte, „gyóntatta”, majd érdemük szerint megjutalmazta, vagy virgáccsal megfenyítette őket. Néhány éve mi is felelevenítettük ezt a népszokást. December 5-én este egy nagyfiú Szent Miklós püspök ruhájába, két legényke pedig krampusz jelmezbe bújik. Néhányan angyalokként népi ruhában kísérik őket, csengőkkel. Az angyalok ajándékokat, a krampuszok egy fazék kormot visznek magukkal, a püspök pedig egy listát, melyen minden gyermek rossz cselekedetei fel vannak sorolva. Ezeket a listákat a növendékek nevelői készítik el, akik a mindennapok gyarlóságait a legjobban ismerik. Ezeket a bűnöket aztán az összegyűlt csoport színe előtt a püspök a rosszalkodó fejére olvassa, és beismerteti vele bűnösségét. Amennyiben a vétkes javulására fogadalmat tesz, megkapja a csomagját, melyben édesség, gyümölcs van. Ha nem fogadja el a ráolvasottakat, a krampuszok elkapják, és korommal alaposan bemázolják arcát, csak azután kapja meg az ajándékát. A többéves tapasztalatok alapján a kisebb gyerekek könnyebben beismerik tetteiket, míg a nagyobbak között néhányan a tagadást és a menekülést választják, azonban sorsukat nem kerülhetik el, mert a krampuszok utolérlik őket.

A téli éjszakák csillagfénye az „Atyai teremő” fényt idézi meg, melyet ingyen osztogat számunkra. Ebből a fényből születik meg minden, ami él és mozog a világban. A kozmikus csillagfényben születik meg az anyagi struktúra, csillagfényű Napunk táplálja az életet földünkön. Az adventben, a karácsonyi ünnepkörben egyben a Nap és ezzel együtt földi életünk újjászületése is készülődik. Innét ered a Mikulás és a Karácsony bőséggel osztó ajándékozó kedve. Olyan ajándéké, amit nem érdekből, hanem szeretetből adnak. A karácsonyi ünnepkör a szeretet legteljesebb rítusa.

Luca napján lepedőbe burkolva, a maskarás arca elé szitát téve, egy lúdtollal járjuk végig némán az intézet lakóegységeit, hogy a tollal minden gyerek és felnőtt arcát megcirógassuk, és ezzel megidézzük az „angyalszárnyak suhogását”, védelmet varázsolva ezen a befelé forduló, igen rövid nappalos, sötét napján az évnek.

Betlehemezés

Betlehemezés

Betlehemezésre hetekkel az ünnep előtt elkezdünk készülni. Gyönyörű csángó betlehemest tanultak meg a gyerekek, mely a szállást kereső szent család vándorlásával kezdődik és a pásztorok látogatásával fejeződik be. A történet szerint a gazdag kovács rongyos istállócskájában megtörténik az első csoda, melyet Szűz Mária ígér a kovács vak, nyomorék leányának: „ - Majd lesz néked kezed, lesz néked szemed, áldott Szent Fiamat karjaidra veszed. - És kinyúlván két keze, és lát a két szeme, Mária áldott Szent Fiát karjaira vette, s világ Megváltója tündökölt kezében.”

A gazdag kovács lánya ezután lázad, szemrehányást tesz szüleinek. „Ha oly nagy gazdagok voltatok, Jézus Krisztus édesanyjának szállást miért nem adtatok?!” A szülők látva, hogy lányukkal milyen csoda történt (a vak, nyomorék lányból gyönyörű szép fiatal lány lett) sajnálkozásukat fejezik ki és szánják-bánják vétküket. Rituálisan itt szerencsés kamasz-szülő leválás történt, hiszen a szülei ellen lázadó, tőlük leválni akaró, a közösség számára csúf énje átváltozik, közösség előtt elismerést, elfogadást kiváltó felnőtt szépséggé, aki már egyenrangú szüleivel, mindez a transzcendens síkjára emelkedve. Ez a rítus is segíti a kamaszkori átváltozást a felnőttébe.

A szöveget további csodálatos dallamú és tartalmú énekek színezik, Szűz Mária és az angyalok kara köszöntik a pásztorokat. Az angyalok kara:

„Dicsőség mennyben Istennek, békesség földi embereknek!
Jó akarat a híveknek, kik Istenben örvendeznek.
Serkenjetez pásztorok, juhok mellyett ti alusztok,
mert született az éccakán a ti szabadítótok.
É Szent Szüztől Betlehembben, városok kihül egy mezőben
Kiét barom közt szegénységben, született nagy hidegben.”

A betlehemezés, az ünnepi készülődés, próbák, szereplések hordozzák a legnagyobb közösségi összefogást a gyermekotthonban. A szereplők között személyi változás évek óta alig történt. Az időközben nagy kamaszokká vált fiúk és lányok is egyaránt ragaszkodnak szerepeikhez. Az eltávozott szereplők helyére nehezen engedik be az újabb jelentkezőket. Az első évben, amikor összeállt a csapat, Szűz Mária szerepe nekem jutott:⁵ „Kis Jézus egy nagyon kicsi lány volt, akit egész előadás alatt úgy tudtam tartani, mintha a kisbabám lenne. Ő összehúzta magát, bújt, hogy minél könnyebb legyen. Ő akkor az én kisbabám is volt, nem csak Szűz Mária Jézuskája. A kislány megnőtt, ma már „kilóg” a Kisded Jézus szerepéből, angyalként áll a karban, de mindkettőnkben minden Karácsonykor előjön annak az évekkel ezelőtti érzésnek az emléke, ami a játékot számunkra olyan különlegessé tette. Megpróbáltuk Szűz Mária szerepét átadni egy fiatal lánynak, de a többi szereplő nem fogadta el a változtatást, így a következő évben visszatértünk az eredeti felálláshoz.” A gyerekek traumája, a családhiány miatt nagy erővel jelenik meg minden olyan rítusban, vagy közösségi eseményen, ahol megjelennek a családtagok közti kapcsolatok. A Szent Család minden biztonságot adó család eszményképe, a vele való azonosulás, a betlehemesben való szereplés lélekredező lehet.

„Szűz Mária szerepét az általunk színpadra állított *Mária evangéliuma* c. rockoperában is én kaptam, akkor is megisméltődött az, amit a Karácsonykor átéltem. Akkor egy 16 éves árva fiú volt Jézus, akit miután a keresztről leemelték, a karjaimban ringattam és sirattam. Éreztem a fiú remegését és azt, hogy belül zokog. Azóta is anyának szólít.” (Lónay Eszter)

Egyik évben arra is lehetőségünk nyílt, hogy egy faluban házról-házra járva betlehemezzünk. Órákig jártuk a fagyott utakat, sok család fogadott bennünket szívesen, és vendégelt meg a játékunk után. Nagy élmény volt látni a gyerekek lelkesedését, ahogy a hideggel és a fáradtsággal nem törődve rótták az utcákat, izgatottan léptek be egy-egy porta kapuján. Mindig új és ismeretlen helyzetben játszottak, egyre jobban tökéletesítették a technikájukat. A szociális otthonokat járva az öregeknek is betlehemezzünk.

Az esztendő legmeghittebb estéjén, mikor megszületik a **Kis Jézussal** a Fény, a gyermekotthonban összegyűlünk valamennyien, és pálos szerzetes atyák szentmiséjének keretén belül az otthon lakóinak és dolgozóinak is előadjuk a betlehemeszt. A Szent Család az eszményi családot jeleníti meg azok számára is, akik elveszítették otthonukat, illetve soha sem volt szerető, biztonságot adó családjuk. A betlehemezésben szereplés során legalább a képzet szintjén beavatódik minden szereplő az igazi család meghittségébe. Szentmise után a fénylő karácsonyfa körül megajándékozuk egymást, aztán mindenki megy a saját csoportjába, ahol karácsonyi vacsora várja a lakókat.

Regölés, téli napforduló, a téli ünnepkör legarchaikusabb népszokása, a pogány kori emléke. Főképp Karácsony másnapján, Szent István vértanú napján regöltek régen, volt ahol egészen Újévig. Baranyában még farsangkor is volt regölés. Mind már korábban írtuk, ezt a farsangi regölést is felelevenítettük Gyermekotthonunkban a szalonnafa végighordozásának szertartásaként.

Karácsony táján – praktikus okokból – regölésünket a Szentestét megelőző valamelyik napon adjuk elő. Mára már hagyománnyá vált, hogy a Pécsi Önkormányzat vezetése és politikusai, a város polgármestere és főjegyzője vezetésével előkarácsonyt rendeznek a gyermekotthonunkban élő gyerekek és fiatalok számára. Ekkor a Karácsony hangulatát idéző vacsora a város egyik előkelő éttermében zajlik, ahol a Fenntartónk megajándékozta intézményünket és a benne lakó gyerekeket. Viszonzásként a vendégeknek, az egybegyűltéknek a már fentebb ismertetett dozmati Csodaszarvas regöséneket adjuk elő. Ehhez használunk

*⁵Lónay Eszter

sámándobot, özkoponyával és -aganccsal felékesített csörgős botot. Regölésünkkel a Karácsonyt váró hosszú téli éjszakában teremtő fényt varázsolunk a lelkekben. Az esemény vidám zenéléssel és tánccal zárul.

Legény- és leányavatás. A Karácsony elmúltával, de még a téli ünnepkörben a regöléshez kapcsolódik a legény- és leányavatás rítusa. Nem véletlen, hogy a legényavatás a régiségben a regölés rítusaihoz kapcsolódott. Mind a regösének csillagmítoszi csodafiú-szarvasa, mind Bartók által is feldolgozott román kolindák, mind pedig a csodaszarvast üző Hunor, Magor mondája ugyanazt fejezi ki lélektani értelemben. A kamaszkor végén az ifjú elindul az ismeretlenbe, felfedezni a világot, beavatódni a végtelen világmindenségbe, „ég és föld ölelésébe”, leányt, asszonyt, új hazát, otthont szerezni, majdan önálló családot alapítani.

A nagykorúvá vált, de intézményünk Utógondozói Otthonába átköltöző, továbbmaradó gondozottaink számára beavatási ünnepséget rendezünk a nagykorúság elérése és a felnőttek világába való belépésük alkalmából. Erre nagy szükség van, hiszen az utógondozotti ellátás létformája már felnöttes szabadsággal, ugyanakkor jóval nagyobb elvárásokkal, kötelezettségekkel jár. A fiataljaink sokszor nem érzik a különbséget a kétfajta élethelyzet között, sokszor még mindig éretlen dolgokat cselekednek, veszélyeztetve azt, hogy emiatt kikerülhetnek az utcára. A kétfajta létforma határozott különbségtételét erősíti meg bennük ez a beavatási rítus.

A régiségben leányavatás során a jelöltet a nagylányok közösségükbe körtánccal, kézfogással és csókkal fogadták be, a női italnak számító mézes pálinkával itták be. A lányavatás tovább folytatódott a táncmulatságban tánccal és „kifőzéssel”. Az avatott köteles ilyenkor minden legénnyel egyet táncolni.

A nagykorúvá vált lányt az Utógondozói Otthonba történő átköltözése előtti estén utógondozotti nagylánnyá avatjuk. Tiszteletére vacsorát rendezünk volt csoportjában, ahol jelen vannak az Utógondozói Otthon felnőttjei és fiatal felnőtt gondozottai. A vacsora elején a jelenlévő összes felnőtt körbeáll, az avatandó pedig a kör közepére. Először a volt nevelője mondja el a búcsúztatóbeszédet, utána az Utógondozói Otthon vezetője folytatja a befogadó beszéddel. Az avatandó ezután körbemegegy és mindenkit megölel, arcukra csókot ad és mézes pálinkával kínálja meg őket. Azután ő is beáll a körbe, a felnőtt létbe befogadás szimbólumaként. Ezután közösen karikázó éneket énekelnek a körbeállók.

A fiúavatást az ősi vérrítus emlékét idéző módon tesszük. Szintén volt csoportjában rendezünk vacsorát a tiszteletére. Itt is elhangzanak a búcsúztató és befogadó beszédek. Az utógondozói csoportban élő legidősebb fiú „keresztapa” szerepet vállal, melynek során segíti az újonnan érkezettet a beilleszkedésben. A beavatási rituálé keretében a keresztapa kezét fogja a beavatandóval, összekulcsolt kezüket vörösborral öntjük le, melyet alatta egy serlegben felfogunk. Utána a serlegből mindketten kiisszák az aláfolyt bort. A többi vörösborral pedig az összes jelenlévő nagykorú felnőtt koccintással fogadja be az új utógondozói ellátott fiatal a felnőttek világába.

„Hasonlóan ellentmondásos az archaikus beavatási rítusokban, mind a marginális helyzetű fiatalok csoportjaiban megtalálható vérrítus szerepe. A törzs kitüntetett személyei által végzett „megvéreztetés” a beavatási rítus keretei között az identifikáció irányába hatnak, és így nem válnak destruktívvá. Ezzel szemben a marginális helyzetű fiatalok csoportjaiban elterjedt „falcolás” (csuklón ejtett sebek), amit a fiatalok gyakran egymásnak is megtesznek, a felnőtt testvériség szimbolikus megjelenítése helyett öndestruktívvá válnak” (Péley).

Nem a múlt kultúráját kívánjuk rekonstruálni, konzerválni, hanem a múlt gyökereiből táplálkozva a modern tömegkultúránál egy új, értékesebb kultúra létrehozását tűztük ki célul közösségünkben. Jó, hogy az óvodákban, iskolákban egyre inkább felelevenítik a néphagyományt. Igény van rá, hogy alkalmazzuk dédszüleink ősi bölcsességét. Azt a tudást, melyet ők is dédszüleiktől kaptak örökül, azok meg a természetől. Ha ez hiányzik, egészségük károsodik, szenved csorbát. Itt, ezekkel a 15-18 éves kamaszokkal nagyszerűen szervezhetőek a programok az ősi **évkör** jegyében. Néha nagyon komolyan veszik, néha kicsit elbohóckodják, de ez nem baj. A legfontosabb a természetesség. A régi emberek sem „színpadra tervezetten” élték a régi rítusokat, hanem sok vidámság, spontaneitás, móka közepette ünnepeltek. A mai pedagógia hajlamos néptánc körök szervezésével, színpadra állítottan megjeleníteni a rítusokat, ezzel azonban azok igazi beavatás-funkciójukat elveszítik. A hagyomány ápolásának főképp az a lényege, hogy a régi gyakorlathoz hasonlóan éljék, átéljék a rítusokat, sok tréfával és spontaneitással maguk számára, nem pedig a kívülről közönség szórakoztatására. Így kötődhet össze az **ünnepek és a hétköznapok** rendje, így varázsolódik az ünneprendből otthon: a legfontosabb feltétele növekedésünknek.

A Gyermekotthonban felnövő gyerekeknek alig van családi történetük, pedig az egészséges emberi identitáshoz elengedhetetlenül szükséges a családi legendáriumok megismerése. Ki vagyok én? Honnét jöttem? Kik a nagyszüleim? Ők mivel foglalkoztak? Milyen volt a pici korom? Mik történtek velem? Hogy néztem ki néhány évvel ezelőtt? Stb, stb.... Érdekes módon a modern technika segítségével ősi rítusaink éppen ezt a hiányt próbálják pótolni. A rítusokat, az ünnepeket a gyerekek videokamerával felveszik, majd

nagyon szeretik a felvételeket újra meg újra megnézni. A könyvtárban verődnek össze nagy csapatokban, ahol képesek órák hosszat nézegetni a több évvel ezelőtti gyermekotthoni bálók, ünnepek filmsorait. Közben nagyokat nevetnek, élénken beszélgetnek. Számukra ez válik életük, gyermekkoruk történetévé.

Hosszú évek óta azt tapasztaljuk, hogy a hányatott sorsú, sérült lelkű fiataljaink elemi erővel élik meg rítusainkat, megérinti őket. Elsősorban azért, mert nem közönségnek játsszuk el, hanem közösségünkben magunk számára éljük, megéljük azt. Ma azt gondolják sokan, még a szakemberek között is, hogy a XXI században már nincs a meg helye a régi rítusoknak az átlagemberek között a napi élet szintjén, legfeljebb csak mint turista látványosság jöhet szóba. Mi azt tapasztaljuk, hogy ez nem így van. Ha a legalsóbb néprétegekből jött gyermekek, fiatalok szintjén működik, akkor a felsőbb néprétegekben is működnie kellene, mint beteg társadalmunk gyógyító, megtartó erejeként!

Végezetül köszönettel kell említenünk Molnár V. József Magyar Örökség díjas néplélekrajz-kutató, 56-os szabadságharcos nevét is, aki ma már főképp a lélek szabadságáért küzd traumákkal és elidegenedéssel terhes világunkban. Mint a gyermekrajzok, a népszokások, a népi műveltség mai „apostola” a kodályi utat járva terjeszti szűkebb és tágabb hazában őseink ránk hagyott értékeit, arra biztatva a pedagógusokat, hogy tegyék újból a nevelés napi gyakorlatává ezeket, megtalálva azon megoldásokat, hogy a mai megváltozott világban is természetes módon élhessünk. Tanulmányunkban vázolt pedagógiai programunkat főképp az ő hatására, az ő iránymutató segítségével valósítottuk meg gyermekotthonunk kollektívájával közösen, továbbadásra hívva fel.

„A hajdan volt kerek világban ekképpen a Mindenség lélekrajzát valósította az ember, s hagyta mintául, kovászként mireánk. Úgy vélem, a tikkadó lelkű mai embernek szüksége van eleink szokásrendszerére, bár a régi formákat másolni a mába (az alaposan megváltozott körülmények között) csak részben lehet – módszert adhat a hagyomány, s gyökereket erősíthet, mivel a valóságos hit örök, isteni értéket őrző kerekességét mutatja meg” (Molnár V. József).

Köszönjük továbbá dr Andrásfalvy Bertalan Széchenyi-díjas néprajztudós biztatásait és támogatását, aki a jövő építésében, a régiék életéről, bölcsességéről szóló néphagyományt, az egyéni és nemzeti megmaradásunk zálogának tekinti.

Az évkörös rítusokat, népszokásokat tovább éltető pedagógiai programunkat 2013-ban felvették Pécs Megyei Jogú Város Értéktárába.

2015.

Felhasznált és javasolt irodalom:

- Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium Bp. 1977,
A szögedi nemzet. Móra Ferenc Múzeum Évkönyvei
C.G. Jung: Bevezetés a tudattalan pszichológiájába Európa, Bp. 1990.
Claude Lévi-Strauss: Szomorú trópusok. Európa Bp. 1994
Erik H. Erikson: Gyermekkor és társadalom Osiris Kiadó Bp. 2002.
Falvay Károly: Mély kútba tekinték... Fejlesztő pedagógia 1994/6
Falvay Károly: Ritmikus mozgás énekes játék 1990. OPI.
Ian Ridpath: Bolygók és csillagok (Határozó kézikönyvek) Panemex, Bp. 1999.
Jankovics Marcell: Jelkép-Kalendárium. Csokonai Kiadó 1997.
Kiss Géza: Ormányság Budapest, 1937. Sylvester Rt.
Mircea Eliade: *A szent és a profán*. Európa kiadó, Bp. 1999.
Molnár V. József: *Kalendárium*. Örökség könyvműhely 1998.
Molnár V. József: *Az emberélet szentsége* Főnix Kiadó, Debrecen, 2001
Péley Bernadette: *Rítus és történet*. Új Mandátum, Budapest 2002.
Róheim Géza: *Magyar néphit és népszokások* Szeged, Universum Kiadó 1990.
Sebestyén Gyula: *Regős-énekek* Budapest, 1902. Athenaeum Rt.
Tátrai Zsuzsanna – Karácsony Molnár Erika: *Jeles napok, ünnepi szokások*. Planétás Kiadó 1997.
Újvári Zoltán: *Népi színjátékok és maszkos szokások* Debrecen, 1997. Multiplex Media
Újvári Zoltán: *Játék és maszk I-IV*. Debrecen, 1983-1988.
Újvári Zoltán: *Farsangi népszokásaink* Debrecen, 1991.